

Türkiye’de Göç Sürecinde Kadının Konumu ve Göçün Kadınlaşması

Arzu Kökcen Eryavuz¹⁰, Hamdi Emeç¹¹, Şenay Üçdoğruk Birecikli¹²

Giriş

Ekonomik ya da sosyal nedenlerle gerçekleşen, bireyi ve toplumu etkisi altına alan göç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Göç olgusu nedenleri, sonuçları ve etkileri ile birlikte ele alındığında çok yönlü olduğu görülmektedir. Türkiye açısından göç olgusu tarihsel ve güncel olarak değerlendirildiğinde, Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan konumu nedeniyle hem göç verme hem de göç alma açısından her zaman jeopolitik bir öneme sahip olmuştur ve günümüzde sosyal değişimin önemli bir belirleyicisi haline gelmiştir.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göç terimleri sözlüğünde göçü, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların uluslararası bir sınır geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlamaktadır (IOM, 2009: 22). Türkiye Göç İdaresi göç kavramını; “Süresi, yapısı nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirmeleri sonucunu doğuran nüfus hareketleri” olarak ifade etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2013: 62). Çakır (2011) göçü sosyolojik açıdan “insan ve grubun çeşitli faktörler nedeniyle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen, eylemin bitmesinden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünü” olarak ele almaktadır (Çakır, 2011: 131). Eğitim veya çalışma amaçlı kısa süreli ve bu sürenin sonunda geri dönülebilen mekân değiştirme hareketleri göç tanımı içerisinde yer alabileceği gibi, tartışmalı bir konudur (Sağlam, 2006: 34). Belirli zaman dilimi içinde mekân değişikliği olarak da tanımlanan göç için, alt ve üst zaman dilimlerinin ne olup olmayacağı konusunda bir görüş birliği yoktur (Öztürk, Altuntepe, 2008: 1589).

İnsanların ülke içinde bir bölgeden başka bir bölgeye, bir şehirden başka bir şehre sürekli veya geçici bir şekilde hareket etmeleri iç göç olarak tanımlanmaktadır (Sağlam, 2006: 34; Erol, Ersever, 2014: 50). Kırsal yerleşim alanlarından, kentsel yerleşim alanlarına doğru gerçekleşen iç göç hareketleri, Türkiye’de en yaygın olarak görülen göç türüdür (Gürbüz, 2006: 211). Türkiye’de 1950’li yıllarda sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte göçlerde artış meydana gelerek kentleşme oranı da artmaya başlamıştır. İlk zamanlarda devlet tarafından da desteklenen kırsal alandan kente göç hareketleri, daha sonraki yıllarda yaşanan ekonomik, sosyal ve toplumsal planları etkilediği için bir sorun olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Koçak, Terzi, 2012: 166; Özdemir, 2012: 2).

1923 yılında başlayan ilk dönemde iç göç hareketleri çok yaygın değildir. Geleneksel tarım toplumu olma özelliğini koruyan Türkiye’de, 1927 yılında nüfusun yüzde 88’i kırsal alanlarda yaşarken bu oran 1950’de yüzde 81’e düşmüştür ve daha sonraki yıllarda bu düşüş daha hızlı olmuştur (İçduygu, Sirkeci, Aydıngün, 1998: 218). 1923-1950 yılları arasında gerçekleşen nüfus hareketleri, Müslüman olmayan nüfusun

¹⁰ Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü

¹¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü

¹² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü

yurtdışına göçü ve Türkiye sınırları dışında kalmış, önceden Osmanlı toprakları olan ülkelerdeki Türk ve Müslümanların Türkiye'ye göçünün sağlanması şeklinde iki temel olguyu içermiştir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 54). Günümüzde daha geniş alanlara yayılarak devam eden kentleşme, 1950'den sonra kırdan kente göçlerin artmasıyla ortaya çıkmıştır.

İç göç sadece kırsaldan kente gerçekleşmez. Kırsaldan kırsala, kentten kente, kentten kırsala da gerçekleşebilmektedir. Son dönemlere bakıldığında, kent hayatına uyum sağlanamaması, yaşam standartlarının yükselmesi, çarpık kentleşme ve nüfus yoğunluğu, hava ve gürültü kirliliği gibi nedenlerle kentten kırsal alanlara doğru tersine bir göç hareketi başlamıştır (Özdemir, 2008;44).

Göç olgusunun açıklanmasında itici, çekici ve hatta iletilici etkenler önemli bir yer tutmaktadır. İtici faktörleri, toprağın düşük verimi, geçim sıkıntısı, ek gelir ihtiyacı, eğitim, sağlık ve iş alanlarının yetersizliği, sosyal güvencesizlik, toplumsal çatışma ve terör oluşturmaktadır. Daha iyi eğitim ve sağlık olanakları, iş bulma ümidi, hayat standartlarını yükselterek daha iyi yaşam arzusu, toplumsal güven gibi etkenler ise çekici faktörlerdir (Yılmaz, 2009: 222). Ulaşım ağlarının gelişmesi, akrabalık hısımlık ilişkileri, iletişim ve haberleşme imkânlarının gelişmesi ise iletilici faktörler arasında yerini almaktadır.

Sanayinin gelişmesi ve küreselleşmenin hızlı dönüşümüyle ortaya çıkan cinsiyet rollerindeki değişimin etkisi göç üzerinde de görülmeye başlamıştır. Göç hangi nedenlerle gerçekleşmiş olursa olsun, göç etmenin, yeni bir mekâna uyum sağlamanın zamanla kadın ve erkek açısından farklı deneyimler ortaya çıkardığı gözlemlenmiştir. Özellikle, 1970'li yıllardan sonra göçmenler arasında kadınların oranının giderek artmasıyla bir dönüm noktası gerçekleşmiş ve 'göçün kadınlaşması' kavramı ortaya çıkmıştır.

2005 yılında yayınlanan cinsiyet ve göç raporuna göre dünya çapında 175 milyon (dünya nüfusunun %3.5'i) uluslararası göçmen vardır ve kadınlar tüm göçmenlerin yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktadır (Sharpe, 2002:1; Jolly, Reeves, 2005:1). Türkiye'de ise 1985-1990 yılları arasında göç eden nüfusun %45.12'sini, 1990-2000 yılları arasında %45.56'sını kadınlar oluşturmuştur (TÜİK, 2012: 20). 2010 yılına gelindiğinde göç edenler içerisinde yer alan kadınların oranı %49.73'lere yükselmiştir (TOOB, 2011).

Kadınlara özgü nitelenen göç türlerinin başında, itici ve çekici faktörlerin etkisi olmadan kadının, herhangi bir sebeple göç eden ailenin erkek üyesini aile içindeki yerine bağlı olarak takip etmesi şeklinde tanımlanan bağlantılı göç gelmektedir. (İlkkaracan, İlkkaracan, 1998: 3; Buz, 2009: 43).

Kadının göç nedenlerinden bir diğeri ise, kadının evlilik kararı ile eşi olacak kişinin yaşadığı yere gitmesidir ki bu literatürde evlilik göçü olarak adlandırılmaktadır. Özellikle kırdan kente göç sürecinde iletilici bir faktör olan evliliğin genç kızların kentsel hayat yaşama arzusu ile sırf köyden kurtulmak için kentte yaşayan veya yaşamaya başlayacak olan erkeklerle evlenmesi, evliliği göç aracı olarak kullanması ise göç için evliliklidir (Yılmaz, 2009: 223). Günümüzde televizyonda yer alan dizi ve programlar ile yazılı basında çıkan haberlerin bireyler üzerinde kent hayatını özendirici etkisinin olması, göç için yapılan evliliklerde artıcı faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde ise kadınların kendilerini daha özgür hissetmeye başlaması ve kendilerine güvenlerinin artmasıyla başka yerlerde daha iyi çalışma koşulları elde

etmek, çalıştığı kurumlarda daha iyi yerlere gelebilmek ya da farklı şehirlerde yaşama arzuları da kadın göçünün önemli nedenleri arasında yer almaya başlamıştır.

Göç edilen yerdeki iş ve eğitim gibi olanaklara kadınların erişimi, yaşanılmaya başlanan bölgedeki halkın kadınlara karşı tutumu, hane içerisindeki yaşam standartlarındaki değişiklikler ise göç etmiş olan kadınların yeni çevrelerine uyumlarını olumlu ve ya olumsuz etkileyen ana etkenlerdir (İlkkaracan, İlkkaracan, 1998: 4).

Göç dinamiklerini etkileyen faktörler daha çok sosyal, ekonomik ve psikolojik açılardan değerlendirilmiş olup, göç olgusunu cinsiyet farklılıkları ile birlikte ortaya koyan araştırmalar az sayıdadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde 1990’lardan sonra küreselleşmenin etkisi ve kadın politikasının ortaya çıkmasıyla kadınların göç sürecindeki yerleri ve durumları dikkate alınmaya başlamıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalar da ise kadın açısından göç, genellikle ‘evlilik göçü’ olarak ele alınmakta, kadınların göç deneyimleri ise daha çok “aile”, “işgücü” ve “sağlık” çerçevesinde değerlendirilmektedir. Türkiye’de göçü cinsiyet ayrımı ile ele alan, göç eden kadın üzerine yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde;

Pınar ve İpek İlkkaracan’ın 1998 yılında yayınlanan ‘1990’lar Türkiye’sinde Kadın ve Göç’ çalışmalarında Ümraniye örneklemini oluşturan 530 kadından %24’ünün, Doğu örneklemini oluşturan 599 kadından %17.3’ü en az bir kez göç etmiştir. İki bölgede de göç nedenlerinin en başında ekonomik nedenler gelmektedir. Bekâr kadınların %23.9’u tek başına göç ederken, evli kadınlar arasında %78.9’u çekirdek aile ile göç etmiştir ve evli kadınların çoğunluğunun göç kararında söz hakkı olmamıştır. Kadının eğitim düzeyi ile göçün maddi durum ve aynı zamanda kadının sağlığı üzerindeki etkisi ters orantılıdır.

1998 Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerini kullanarak kadın göçünü inceleyen Özbay ve Yücel aynı zamanda göç eden ve göç etmeyenlerin evlilik ve doğurganlık davranışlarını da karşılaştırmışlardır. Bölgeler arası karşılaştırmada kadınlar arasındaki göç örüntüleri değişiklik göstermekte ve kadınlar en çok batıya ve en az da Karadeniz bölgesine göç etmektedir. Elde edilen en önemli sonuçlardan biri de evliliğin, göçte kadınlar için bir dezavantaj olmasıdır (2001).

Buz (2007)’de temel amacı sığınmacı kadınlar boyutunda kadın ve göç ilişkisinin incelenmesi olan çalışmada, İran ve Somali’den gelen sığınmacılarla çalışmıştır. Araştırmaya göre, sığınmacı kadınlar tek başlarına göç etmekte ve göç nedenlerinin başında şiddet ve zulüm deneyimi gelmektedir. Sığınmacı kadın ve göç ilişkisinde kadınların görünmez olmadığı, çok katmanlı ve farklılıkları barındıran bir süreç olduğu ortaya konulmaktadır.

Özgür ve Aydın (2011) kadın ve erkek açısından evlilik ve göç ilişkisini, mekânsal veri analizi tekniklerini kullanarak inceledikleri çalışmalarında; kuzey ve merkezi bölgelerde dışarıya kadın, batı bölgelerde ise dışarıya erkek evlilik göçünün pozitif mekânsal otokorelasyon gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Dışarıya erkek evlilik göçünde düşük-düşük ilişkiye sahip olan iller, güneydoğu ile doğu alanına düşen illerde toplanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye’de evlilik nedeniyle göç edenlerin büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Keskin’in (2016) ‘Göç Olgusuna Kadının İşgücüne Katılımının Panel Veri Analizi İle İncelenmesi’ isimli çalışmada göç döneminde kadının işgücüne katılımının incelenmesi amaçlanmıştır. 2008-2015 yılları arasında Düzey 2 için kullanılan verilerle panel veri analizi gerçekleştirilmiş ve kadının işgücüne katılımı ile net göç hızı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, öncelikle kadınların göç edip etmeme olasılığını etkileyen faktörleri ve sonrasında küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine, büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine şeklinde tanımlanan dikey göç hareketi ile bucaktan bucağa, ilçeden ilçeye ve ilden ile şeklinde tanımlanan yatay göç hareketinin kadınlar açısından belirleyicilerini ortaya koymaktır.

Çalışmada Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün gerçekleştirmiş olduğu 2013 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması veri seti kullanılarak 15-49 yaş aralığında ki 9558 kadın ile çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle kadınların göç edip etmeme olasılığını etkileyen faktörlerin araştırılması için iki durumlu logit model kullanılmıştır. Kadınların göç etme olasılığının incelendiği Tablo 4'deki ilk modelde, 15-49 yaş aralığındaki kadınlara sorulan "12 yaşınızı bitirdikten sonra yaşadığınız yerleşim yerini en az 6 ay süre ile hiç değiştirdiniz mi?" sorusu bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Kullanılan açıklayıcı değişkenler ise; 12 bölge sınıflaması, kadının çalışıp çalışmaması, medeni durum, eğitim durumu, yaş, yaşın karesi, anadil ve 5 kategorili refah seviyesidir. Refah düzeyi, en düşük, düşük, orta, yüksek ve en yüksek refah düzeylerinden oluşmaktadır. Refah seviyesi ile ilgili olan soru, anketin yapıldığı dönemde ki refah seviyesi ile ilgilendiği için, kadınların 2013 yılında buldukları refah düzeylerinin, göç etmeden önceki refah düzeylerine benzemesi, refah seviyelerinde çok büyük farklılıklar olmadığı varsayımı üzerinden yapılmıştır.

Yatay ve dikey göç hareketlerinin incelendiği Tablo 9'daki ikinci modelde bağımlı değişken "12 yaşına kadar en uzun süreyle nerede yaşadınız?" ve "Halen yaşamakta olduğu yerleşim yeri" soruları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bağımlı değişkende kategoriler birleştirilmemiş ve anket sorusundaki orijinal haliyle modellenerek, durum saptaması yapılmıştır. Yatay ve dikey hareketlerin belirleyicilerinin araştırıldığı bu ikinci modelde kullanılan açıklayıcı değişkenler, birinci modelden farklı olarak beş bölge sınıflaması ve refah seviyesi için 3 kategorili refah seviyeleri oluşturulmuştur.

Uygulama

15-49 yaşları arasındaki evli kadınlardan göç edenlerin göç olasılığını etkileyen faktörlerin araştırıldığı ilk modelde, göç olasılığı, göç edenler için 1, göç etmeyenler için 0 değerlerini almaktadır ve bu değişkene ait dağılımlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Bağımlı Değişkene Ait Dağılımlar

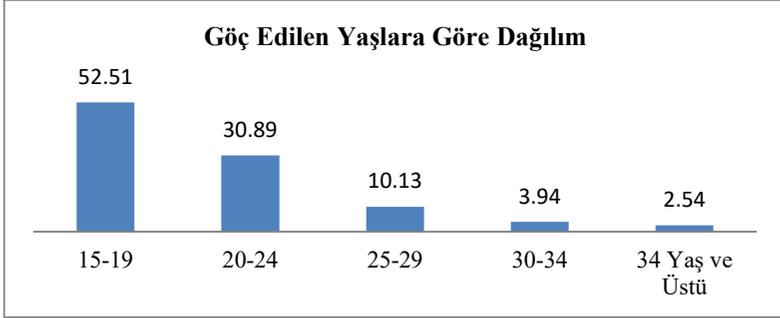
Göç Durumu	Aldığı Değerler	Frekans	Yüzde
Göç Etmedi	0	4678	48.94
Göç Etti	1	4880	51.06

Tablo 1 incelendiğinde, 15-49 yaş arasında yer alan kadınların %48.94'ü 12 yaşını bitirdikten sonra yaşadıkları yerleşim yerini en az 6 ay süreyle hiç değiştirmemiştir. 12 yaşını bitirdikten sonra yerleşim yerini en az bir kez değiştirenlerin oranı ise %51.06'dır.

Göç eden 4880 kadının, göçün gerçekleştiği yaştaki dağılımları aşağıdaki grafikte verilmiştir. Göç edilen yaşlara göre dağılım incelendiğinde göçün daha çok genç

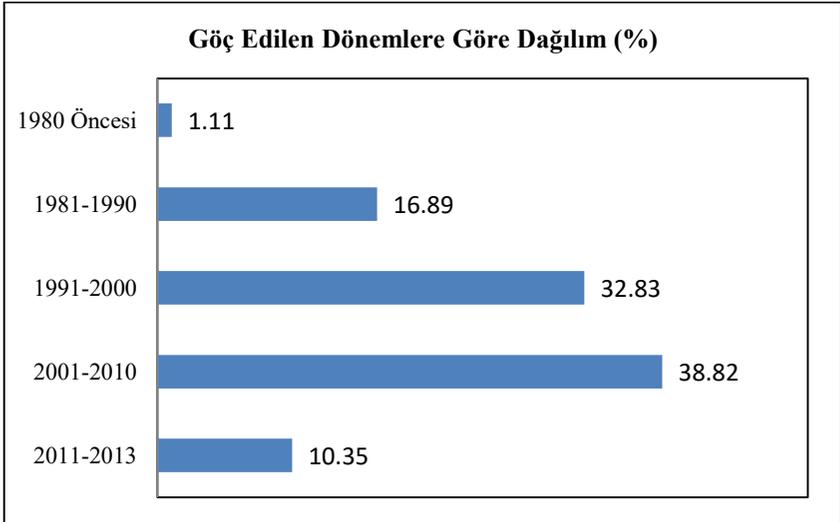
yaşlarda 15-19 yaş aralığında gerçekleştiği görülmektedir. 25 yaşından sonra ise göç eden kadınların oranının azaldığı dikkat çekmektedir.

Grafik 1: Göç Eden Kadınların Yaşlara Göre Dağılımı

1950'li yıllarda ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişim ve dönüşümlerle göç hareketi başlamış, 1980'lerin sonunda gerçekleşen sosyo-ekonomik dönüşümlerle ve 1990'larda yaşanan krizlerle göç oranları artış göstermiştir. Aşağıda kadınların, göç ettiği dönemlere göre verilen dağılım incelendiğinde, 1980'den sonra göç eğilimi artış göstermeye başlamakta ve 2001-2010 yılları arasında göç eden kadınların oranı %38.82'ye çıkmaktadır.

Grafik 2: Kadınların Göç Ettikleri Dönemlere Ait Dağılım

Genel anlamda göçün ya da kadın göçünün araştırılmasında önemli yer tutan bir nokta göç etmeye neden olan etkenlerdir. Günümüzde her ne kadar göçmenler arasında kadınların oranı artış gösteriyor, göç kadınlaşıyor mu denilse de, aslında kadınlara özgü nitelenen göçün en önemli nedenini Tablo 2'den de görülebileceği gibi evlilikler oluşturmaktadır. Türkiye'de evlilik ve eğitim nedeniyle gerçekleştirilen göçler sırasıyla %51.98 ve %13.83'dür. Kadınların %8.87'si göç eden erkekleri takip eden kadınların hareketini tanımlayan bağlantılı göç niteliğindedir. Diğer nedenleri

ise, Sağlık nedenleri, eşin ve ya ebeveynin ölmesi/boşanması, kişisel, ailevi ve eşle ilgili diğer nedenler oluşturmaktadır ve oranı %8.24'tür.

Tablo 2: Göç Nedenlerine Göre Dağılım (%)

Evlilik	51.98
Eğitim	13.83
Eşin ya da Ebeveyninin yanına gitmek	4.69
Kişisel Ekonomik Nedenler	5.39
Eşle İlgili Ekonomik Nedenler	8.87
Ailevi Ekonomik Nedenler	5.72
Güvenlik Nedenleri	1.28
Diğer Nedenler	8.24

Model yorumlarına geçilmeden önce kadınların göç etme olasılığının araştırılmasında kullanılan bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'de verilmiştir:

Tablo 3: Açıklayıcı Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
12 Bölge Sınıflaması			Medeni Durum		
İstanbul	0.0849550	0.2788293	Bekar*	0.262084	0.4397912
Batı Marmara	0.0547186	0.227442	Evli	0.699414	0.4585368
Ege	0.0681105	0.2519486	Dul/Boşanmış/ Ayrı Yaşıyor	0.038502	0.1924143
Doğu Marmara	0.0643440	0.2453776	Eğitim Durumu		
Batı Anadolu	0.0736556	0.0736556	Eğitimi Yok*	0.111007	0.3141566
Akdeniz	0.1354886	0.3422626	İlkokul Mezunu	0.372881	0.4835962
Orta Anadolu*	0.0741787	0.2620752	Ortaokul Mezunu	0.149404	0.3565045
Batı Karadeniz	0.0821302	0.2745773	Lise Mezunu	0.209353	0.4068684
Doğu Karadeniz	0.0850596	0.278985	MYO/Üniversite/ YL/Doktora	0.157355	0.3641543
Kuzeydoğu Anadolu	0.0784683	0.2689212	Refah Seviyesi		
Ortadoğu Anadolu	0.0799330	0.2712037	En Düşük*	0.213852	0.4100452
Güneydoğu	0.1189579	0.323756	Düşük	0.224524	0.4172903
Yaş	31.135170	9.802621	Orta	0.203913	0.4029261
Yaşkare	1065.48	623.5401	Yüksek	0.186127	0.3892293
Anadil (1:Türkçe; 0:Diğer)	0.7736974	0.4184591	En Yüksek	0.171584	0.3770382
Çalışma Durumu (1:Çalıştı; 0:Çalışmadı)	0.5276208	0.4992626			

Not: * Temel Sınıfı Göstermektedir.

Araştırmaya katılan kadınların ortalama yaşı 31.14'tür ve yaklaşık %70'i evlidir. 12 bölge sınıflaması dikkate alınarak incelendiğinde, kadınların %14'ünün

Akdeniz’de, %12’sinin Güneydoğu’da, %5.4’ünün ise Batı Marmara’da yaşadığı görülmektedir. Kadınların %77.4’ünün anadili Türkçe iken, geri kalan %22.6’sının kürtçe, arapça ve diğer dillerdir. 15-49 yaş arasında yer alan kadınların çoğu ilkokul mezunu iken, hiç eğitimi olmayanların oranı %11’dir. Anketin yapıldığı 2013 yılında, kadınların %22’si düşük refah seviyesinde yer alırken, %20’si orta ve %17’si düşük refah seviyesinde yer almaktadır.

Çalışmada öncelikle kadınların göç edip etmeme olasılığını etkileyen faktörlerin araştırılması için iki alternatif arasından bir seçim yapıldığını varsayan iki durumlu lojistik regresyon modeli (logit model) kullanılmıştır.

Çalışmada, bağımlı değişken olan göç durumu için, kadın göç eylemini gerçekleştirdiyse 1, göç etmediyse 0 değerini almıştır. Göçün belirleyicileri, göç etme olasılığının, göç etmeme olasılığına bölünmesi ile elde edilen odds ratio (OR) oranlarına göre yorumlanmıştır. OR değerinin birden büyük olması göç etme olasılığının artması, 1’den küçük olması ise göç etme olasılığının azalması şeklinde yorumlanmaktadır. Temel sınıf, bekar olup en düşük refah seviyesinde yer alan, eğitimi olmayan, Orta Anadolu’da yaşayan, anadili Türkçe olmayan ve 12 yaşından bu yana en az 6 ay süreyle hiçbir işte çalışmayan kadınlardır.

Tablo 4: Logit Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Göç Etme Durumu (1: Göç Etti, 0: Göç Etmedi)							
Değişkenler	Katsayılar	z	OR		Katsayılar	z	OR
12 Bölge Sınıflaması (Orta Anadolu)							
Güneydoğu	-0.1905816	-1.75**	0.826478	Çalışma Durumu (Çalışmayanlar)			
Batı Anaolu	-0.0364706	-0.32*	0.964186	Çalışanlar	0.212615	4.41	1.236909
Akdeniz	0.1201109	1.19*	1.127622	Medeni Durum (Bekar)			
Ortadoğu Anadolu	0.1372086	1.17*	1.147067	Evli	1.249484	15.75	3.488541
İstanbul	0.3018159	2.66	1.352312	Dul/Boşanmış /Ayrı Yaşıyor	1.098578	8.2	2.999896
Kuzeydoğu Anadolu	0.4016348	3.43	1.494266	Eğitim Durumu (Eğitimi Yok)			
Ege	4405848	3.77	1.553615	İlkokul Mezunu	-0.23875	-2.91	0.787615
Doğu Marmara	0.4504181	3.76	1.568968	Ortaokul Mezunu	-0.25046	-2.45	0.778446
Doğu Karadeniz	0.7123792	6.28	2.038836	Lise Mezunu	-0.33869	-3.22	0.712702
Batı Karadeniz	0.8243859	7.26	2.28048	MYO/Üniversite /YL/Doktora	0.538096	4.62	1.712743
Batı Marmara	0.8541377	6.66	2.349348	Refah Seviyesi (En düşük Refah)			
Yaş	0.1465518	7.14	1.157835	Düşük	0.287557	4.14	1.333166
Yaş Kare	-0.0019235	-6.42	0.998078	Orta	0.396178	5.29	1.333166
Anadil (Kürtçe/Arapça/Diğer)				Yüksek	0.416327	5.16	1.516381
Türkçe	-0.4544773	-6.56	0.63478	En Yüksek	0.25046	2.78	1.284616

Not: * %5 önem seviyesinde anlamsızdır. ** %10 önem seviyesinde anlamlıdır. Diğer tüm katsayılar %5 önem seviyesinde anlamlıdır. Parantez içerisinde yer alan değerler temel sınıftır.

Tablo 4’te bölgeler değerlendirildiğinde Orta Anadolu bölgesine göre İstanbul, Kuzeydoğu Anadolu, Ege, Doğu Marmara, Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz ve Batı

Marmara'ya kadınların göç etme olasılığının daha fazla, Güneydoğu Anadolu'ya kadınların göç etme olasılığının ise daha az olduğu görülmektedir. Anadili Türkçe olan kadınların, olmayan kadınlara göre göç etme olasılığı daha azdır.

Yaşın göç kararı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır. Yaş arttıkça göç olasılığı artmaktadır, fakat ilerleyen yaşlarda göç etme olasılığı azalmaktadır ve kişiler göç etmek istememektedir. Bu da karesel katsayıdan görülmektedir.

12 yaşından bu yana en az 6 ay süreyle gelir getirsin veya getirmesin bir işte çalışan kadınların göç etme olasılığı, çalışmayanlara göre daha fazladır. Medeni durumun göç kararı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır. Evli kadınların bekarlara göre göç etme olasılığı 3.49 kat daha fazla iken, dul, boşanmış ya da ayrı yaşayanların göç etme olasılığı 3 kat daha fazladır.

Eğitim seviyesinin, göç üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini tamamlamış kadınların göç etme olasılığı eğitimi olmayanlara göre azalırken, yüksekokul, üniversite ve lisansüstü eğitimi almış ve tamamlayan kadınların daha iyi istihdam olanakları için göç etme olasılığı artmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde bu kez küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine, büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine şeklinde tanımlanan dikey göç hareketi ile bucaktan bucağa, ilçeden ilçeye ve ilden ile şeklinde tanımlanan yatay göç hareketi bağımlı değişken olarak alınmıştır ve çok durumlu (multinomial) logit model kullanılmıştır.

Tablo 5: Çok Durumlu Logit Model İçin Bağımlı Değişkene Ait Dağılımlar

Göç Durumu	Frekans	Yüzde
Göç Etmedi	4678	48.94
Küçük Yerleşim Yerinden Büyük Yerleşim Yerine Göç Edenler	266	2.78
Büyük Yerleşim Yerinden Küçük Yerleşim Yerine Göç Edenler	97	1.01
Bucaktan Bucağa Göç Edenler	2380	24.9
İlçeden İlçeye Göç Edenler	1081	11.31
İlden İle Göç Edenler	1056	11.05

İlçeden ile, bucaktan¹³ ile, bucaktan ilçeye göç edenleri ifade eden küçük yerleşimden büyük yerleşime göç edenlerin oranı %2.78, ilden ilçeye, ilden bucağa, ilçeden bucağa göç edenleri ifade eden büyük yerleşimden küçük yerleşime göç edenlerin oranı %1.01, bucaktan bucağa göç edenlerin oranı %24.9, ilçeden ilçeye göç edenlerin oranı %11.31 ve ilden ile göç edenlerin oranı %11.05'tir. Burada özellikle büyük yerleşim yerlerinden küçüğe göç edenlere bakıldığında oranın az olması (% 1 civarı), bu kategorideki model katsayılarından (Tablo 9) bazılarını elbette olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen ilk haliyle sonuçların görülmesi de önemlidir.

Tablo 9'daki model yorumlarına geçilmeden önce yukarıda kullanılan bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 6'da verilmiştir

¹³ 1949'da kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na göre bucak "coğrafya, ekonomi, güvenlik ve mahalli hizmet bakımlarından aralarında münasebet bulunan kasaba ve köylerden meydana gelen bir idare bölümü" olarak tanımlanmıştır.

Tablo 6: Açıklayıcı Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Değişken	Ortalama	Standart Sapma
5 Bölge Sınıflaması			Eğitim Durumu		
Batı*	0.2469136	0.4312386	Eğitimi Yok*	0.111007	0.3141566
Güney	0.1354886	0.3422626	İlkokul Mezunu	0.372881	0.4835962
Kuzey	0.1479389	0.355058	Ortaokul Mezunu	0.149404	0.3565045
Doğu	0.2773593	0.4477188	Lise Mezunu	0.209353	0.4068684
Orta Anadolu	0.1922996	0.3941278	MYO/Üniversite/ YL/Doktora	0.157355	0.3641543
Anadil (1: Türkçe; 0: Diğer)	0.7736974	0.4184591	Refah Seviyesi		
Çalışma Durumu (1: Çalıştı; 0: Çalışmadı)	0.5276208	0.4992626	Düşük*	0.4383762	0.4962139
Medeni Durum			Orta	0.203913	0.4029261
Bekar*	0.262084	0.4397912	Yüksek	0.3577108	0.4793515
Evli	0.699414	0.4585368	Yaş	31.13517	9.802621
Dul/Boşanmış/ Ayrı Yaşiyor	0.038502	0.1924143	Yaşkare	1065.48	623.5401

Araştırmaya katılan kadınların ortalama yaşı 31.14'tür ve yaklaşık %70'i evlidir. Logit modelde yer alan bölge sınıflamasından farklı olarak 5 bölge sınıflaması dikkate alınarak incelendiğinde, kadınların %27'sinin doğuda, %25'inin batıda, %14'ünün güneyde yaşadığı görülmektedir. Kadınların %77.4'ünün anadili Türkçe iken, geri kalan %22.6'sının kürtçe, arapça ve diğer dillerdir. 15-49 yaş arasında yer alan kadınların çoğu ilkokul mezunu iken, hiç eğitimi olmayanların oranı %11'dir. Anketin yapıldığı 2013 yılında, 5 kategorili olan refah seviyesi en düşük ve düşük birleştirilerek 'düşük', en yüksek ile yüksek birleştirilerek 'yüksek' refah seviyeli oluşturulmuştur ve kadınların %49'u düşük refah seviyesinde yer alırken, %48'i yüksek refah seviyesinde yer almaktadır.

Tablo 7: Hausman Tipi IIA Test İstatistikleri

Modelden Çıkarılan Alternatif	Chi2 değeri	p>chi2	Karar
Küçükten Büyüğe	0.032	1.000	H ₀ reddedilemez
Büyükten Küçüğe	3.061	1.000	H ₀ reddedilemez
Bucak-Bucak	-36.337	-----	
İlçe-İlçe	-27.798	-----	
İl-İlçe	-5.474	-----	

Maksimum benzerlik yönteminin kullanıldığı çok durumlu logit model tahmininin en önemli kısıtı İlişkisiz Alternatiflerin Bağımsızlığı (IIA) varsayımdır. IIA varsayımının temelini oluşturan, herhangi iki alternatifin tercih edilme olasılıklarının birbirine oranının, tercih kümesinde başka alternatiflerin bulunup bulunmamasından bağımsız olması dikkate alındığında tahminlenen model için varsayımın sağlanıp sağlanmadığı test edilmiştir. Hausman-Tipi IIA test istatistiğiyle IIA varsayımı sağlanamamış olup, Small-Hsiao IIA testiyle varsayım sağlanmıştır. (McFadden, 1984; 1442, Greene, 2003:724, Vijverberg, 2011: 6)

Yatay hareketlere ait ki-kare değerinin negatif çıkması Hausman-Tipi IIA testinin asimtotik varsayımlarını sağlamamaktadır ve Small ile Hsiao(1985) tarafından geliştirilen Small Hsiao testini uygulamak gerekmektedir (Cheng, 2007: 587; Güneş, 2009: 84-85)

Tablo 8: Small-Hsiao IIA Test İstatistikleri

Modelden Çıkartılan Alternatif	Chi2 değeri	p>chi2	Karar
Küçükten Büyüğe	70.942	0.380	H ₀ reddedilemez
Büyükten Küçüğe	71.833	0.352	H ₀ reddedilemez
Bucak-Bucak	61.976	0.683	H ₀ reddedilemez
İlçe-İlçe	78.186	0.187	H ₀ reddedilemez
İl-İlçe	82.329	0.114	H ₀ reddedilemez

İki alternatif arasındaki fark oranı diğer alternatiflerden bağımsızdır hipotezi reddedilemediği, hem dikey hem de yatay hareketler için IIA varsayımı sağlandığı ve tercih kümesindeki alternatifler birbirinden bağımsız olduğu için çok durumlu logit model yorumlarına geçilebilir. Temel sınıf göç etmeyen, batıda yaşayan bekar, eğitimi olmayan, çalışmayan ve düşük refah seviyesinde yer alan kadınlardır. Aşağıda, Tablo 9’da çok durumlu logit model tahmin sonuçları yer almaktadır.

Bölge durumlarına bakıldığında, özellikle bucaktan bucağa, ilçeden ilçeye ve ilden ile olan yatay göç hareketinde göç etmeyenlere göre doğu ve orta Anadolu’nun batı bölgesine göre daha az göç verdiği görülmektedir. Dikey hareketlilik olan küçükten büyüğe ve büyükten küçüğe göçte kuzey bölgesinin batı bölgesine göre göç verme olasılığı daha fazladır.

Anadili Türkçe olanların, olmayanlara göre küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine, bucaktan bucağa ve ilçeden ilçeye göç etme olasılığı daha azdır. Anadilin büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine ve ilden ile göç etme olasılığı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

Çalışma durumunun ilçeden ilçeye göç etme olasılığı üzerinde bir etkisi yokken; çalışanların çalışmayanlara göre küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine göç etme olasılığı daha fazladır. Büyük yerleşim yerlerinde iş olanaklarının küçük yerleşim yerlerine göre daha fazla olması bu yerleşim yerlerini göç için çekici hale getirmektedir.

Medeni durumun göç edilen yerler üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır. Bucaktan bucağa gerçekleştirilen göç hareketi incelendiğinde evlilerin, bekarlara göre göç etme olasılığı daha fazladır. Dul, boşanmış ya da ayrı yaşayan kadınların bekarlara göre, ilden ile göç etme olasılığı daha fazladır.

Eğitim durumunda ise, beklenildiği gibi yatay ve dikey her iki göç hareketinde de- bucaktan bucağa hariç- ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunlarının göç etme olasılıklarının daha fazla olduğu açıkça görülmektedir.

Refah seviyesinin küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine göç etme üzerinde anlamlı bir etkisi yokken, ilçeden ilçeye ve ilden ile göç etme olasılığı üzerinde pozitif etkisi vardır. Yüksek refah seviyesinde yer alanların, düşük refah seviyesinde yaşayanlara göre bucaktan bucağa göç etme olasılığı daha azdır.

Yaşın ve yaş karenin büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine göç etme olasılığı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Yaş arttıkça küçük yerleşim

yerlerinden büyük yerleşim yerlerine ve dikey hareketlerle göç etme olasılığı artış göstermektedir.

Tablo 9: Çok Durumlu Logit Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken										
	Küçükten Büyüğe Göç		Büyükten Küçüğe Göç		Bucaktan Bucağa Göç		İlçeden İlçeye Göç		İlden İle Göç	
Değişkenler	RRR	z	RRR	z	RRR	z	RRR	z	RRR	z
5 Bölge Sınıflaması (Bati)										
Kuzey	1.4719	2.00	1.6740	1.71	1.5524	4.82	1.1445	1.18	1.0709	0.58
Güney	0.6165	-2.08	0.9891	-0.03	0.5395	-6.31	0.9029	-0.88	0.8949	-0.91
Doğu	0.6408	-2.16	0.7564	-0.82	0.5694	-6.33	0.7036	-3.16	0.8200	-1.73
Orta Anadolu	0.6756	-1.93	0.617	-1.43	0.6667	-4.68	0.6507	-3.95	0.8547	-1.49
Anadil										
Türkçe	0.4727	-3.82	0.7573	-0.82	0.6715	-4.87	0.5567	-5.33	0.8514	-1.26
Çalışma Durumu										
Çalışıyor	1.6092	3.28	1.4869	1.7	1.2086	3.25	1.0150	0.19	1.1479	1.7
Medeni Durum										
Evlü	2.7388	4.44	3.3566	3.08	4.3202	12.78	3.2479	9.41	2.4707	7.51
Dul/Boşanmış/Ayrı Yaşıyor	2.5985	2.53	3.5007	2.08	2.8813	5.93	2.6945	4.56	3.6388	6.52
Eğitim Durumu										
İlkokul Mezunu	0.6661	-1.78	1.5098	0.87	0.8538	-1.79	1.0662	0.43	0.9002	-0.58
Ortaokul Mezunu	0.9908	-0.03	1.7426	1.02	0.5351	-5.24	1.7729	3.31	1.7497	2.77
Lise Mezunu	0.9747	-0.09	1.4719	0.7	0.3087	-9.03	1.9059	3.73	2.1999	3.96
MYO/Lisans /Lisansüstü	2.4143	2.96	2.8359	1.82	0.3814	-6.18	4.4617	8.14	6.2089	8.85
Refah Seviyesi										
Orta	1.1071	0.54	1.3275	0.94	1.0246	0.33	1.7958	5.73	1.7152	4.71
Yüksek	1.1507	0.78	1.5895	1.65	0.7029	-4.58	1.7138	5.43	2.2529	7.73
Yaş	1.1745	2.60	1.1081	1.02	1.0881	3.18	1.2402	6.34	1.2085	5.53
Yaşkare	0.9979	-2.31	0.9986	-0.93	0.9989	-2.75	0.9971	-5.83	0.9974	-4.99

Sonuç

Kadınların medeni durumunun hem göç kararı hem de gerçekleştirmiş oldukları yatay ve dikey göç hareketleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Anket sonuçlarına bakıldığında %50'lere varan bir kadın göçünden bahsedilmektedir. Fakat 'göçün kadınlaşması' kavramından uzak bir şekilde kadınların özellikle birine bağlı ya da

bağımlı olarak göç etmesi ve evli kadınların göç etme olasılığının fazla olması aslında, %50'lik kısmın çok azının kadınlaşan göç olduğunu göstermektedir.

Refah seviyesinin küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine göç eden kadınlar üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Refah seviyesi düşük olan kadınların ailesiyle birlikte göç etmesinin yanında diğer aile bireylerinin göç etme hareketini gerçekleştirmesi ve buna uyum sağlaması bu sonucun anlamsız olmasına neden olabilmektedir.

Yaşın büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine göç etme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması beklenen bir durumdur. Yaş arttıkça kişiler göç etmek istememekte, ancak genç yaşlarda daha iyi yaşam koşullarının olduğu iş bulma olanağının olduğu yere göç etmek istemektedir.

TÜİK'in yayınlamış olduğu göç istatistiklerine ait mikro veriyi paylaşmaması ve Nüfus ve Sağlık Araştırmasında kadın göçü ile ilgili olan modül de yer alan temel sorunun 12 yaşından itibaren olması ve yaşanan yerleşim yerinin en az 6 ay süreyle değiştirilmiş olması çalışmaları kısıtlamaktadır.

Sosyolojik açıdan göçün kadınlaşmasının incelenmesi ve değerlendirilebilmesi için kadın ve göçü birlikte ele alan yaklaşımlarla yapılan çalışmalara ve bu çalışmalardan hareketle ulusal düzeyde daha kapsamlı olarak gerçekleştirilecek anketlere ihtiyaç vardır

Türkiye'de kadın göçünün belirleyicilerinin ortaya koyulmasında dikey göç hareketlerinin (küçük yerleşim yerinden büyük yerleşim yerine göç) ve yatay göç hareketlerinin (bucak-bucak, ilçe-ilçe, il-ilçe) veriler yardımıyla modellendiği bir çalışma olmaması dolayısıyla bu çalışma göç literatürüne önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar:Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(2)*, 37-50.

Buz, S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadının "Görünürlüğü". *Aile ve Toplum, 5(17)*, 40-50.

Cheng, S. (2007). Testing for IIA in the Multinomial Logit Model. *Sociological Methods&Research, 35(4)*, 583-600.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültründe Göç ve Toplumsal Değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi(24)*, 129-142.

Erol, M., & Ersever, O. (2014). Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale. *KHO Bilim Dergisi, 24(1)*, 47-68.

Greene, W. H. (2003). *Econometric Analysis*. New Jersey: Prectice Hall.

Gujarati, D. (1995). *Basic Econometrics*. New York: McGraw-Hill Companies.

Güneş, C. (2009). *Türkiye'de Hanelerin Konut Tercihi: Ekonometrik Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Gürbüz, Ş. (2006). Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları. *8-11 Aralık Uluslararası Göç Sempozyumu*. İstanbul: Sistem Matbaacılık.

IOM, Uluslar Arası Göç Örgütü, (2009). *Göç Terimerli Sözlüğü*. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü.

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2013: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: MİReKoc Araştırma Raporları 1/2014.

- İçduygu, A., Sirkeci, İ., & Aydınğün, İ. (1998). *Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- İçişleri Bakanlığı, (2013). *Türkiye ve Göç Yönetimi*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- İlkaracan, P., & İlkaracan, P. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç. D., *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (s. 305-322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İşık, Ş. (2005). Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.
- Jolly, S., & Reeves, H. (2005). *Gender and Migration*. UK: Bridge.
- Keskin, R. (2016). The Case Of Migration on Women's Labor Force Participation Panel Data Analysis. *Eurasian Academy of Sciences*(4), s. 30-36.
- Koçak, Y.,& Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- McFadden, D. (1984). Econometric Analysis of Qualitative Response Models. *Handbook of Econometrics* (s. 1395-1446). Amsterdam : Elsevier Science B.V.
- Özbay, F., & Yücel, B. (2001). Türkiye'de Nüfus Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı. *Nüfus ve Kalkınma* (s. 1-69). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü yayını.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye'de İç Göçler Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*(30), 1-18.
- Özdemir, M. (2008). Türkiye'de İç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Özgür, M., & Aydın, O. (2011). Türkiye'de Evlilik Göçünün Mekansal Veri Analizi Teknikleriyle Değerlendirilmesi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 29-40.
- Öztürk, M., & Altuntepe, N. (2008). Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması. *Journal of Yasar University*, 3(11), 1587-1625.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*(5), 33-44.
- Sharpe, P. (2002). Gender and The Experience of Migration. SharpeiPamela, *Women, Gender and Labour Migration* (s. 1-14). London and New York: Taylor&Francis Group.
- TÜİK. (2013). *İstatistiklerle Kadın*. Ankara: TÜİK. <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/%C4%B0statistiklerle-kad%C4%B1n-2012.pdf>
- Vijverberg, W. (2011). Testing for IAA with the Hausman-McFadden Test. *IZA*(5826), 1-49.
- Yılmaz, C. (2009). Türkiye'de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri; Evlilik Yoluyla Göç. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(21), 221-232.